

ПРИКАЗ ПРИМЕНЕ ВАНТРАНСФЕРНИХ ИНТЕРВЕНЦИЈА У ПСИХОАНАЛИТИЧКОЈ ПСИХОТЕРАПИЈИ

Борис Р. ЈОЈИЋ

Институт за психијатрију, Клинички центар Србије, Београд

КРАТАК САДРЖАЈ

Анализа трансфера има централно место у психоаналитичкој пракси. Рад у вантрансферној сфери и искуства у практичном раду са вантрансферним интервенцијама нису често приказивани у стручној литератури. Вантрансферна сфера подразумева мање трансферне аспекте односа према аналитичару, трансфер на друге објекте или се тиче спољашње реалности пре него психичке реалности или фантазије. Наш приказ илуструје примену вантрансферних интервенција. Показујемо и примену генетске интерпретације и реконструкције, којима могу да се реконструишу и установе везе између прошлости и садашњости, што олакшава разумевање утицаја прошлости и садашњости и разрешење инфантилних конфликата. Интерпретација вантрансферних ситуација носи значајан удео у аналитичком послу и есенцијална је категорија интерпретације. Аналитичко разумевање треба да укључи трансферну и вантрансферну сферу, фантазију и стварност, прошлост и садашњост. Рад на неуротским обрасцима и карактерним отпорима захтева оптималан избор интервенције у датом тренутку аналитичког процеса. Вантрансферне интервенције су есенцијална категорија интервенције и незаменљиве су због свог утицаја на аналитички процес.

Кључне речи: трансфер; интерпретација; психоаналитичка психотерапија; вантрансферна интервенција

УВОД

Иако у психоаналитичкој пракси анализа трансфера има централно место, психотерапеут у аналитичкој ситуацији истовремено сагледава и разумева прошлост и садашњост, реалност и фантазију, трансфер и контратрансфер. Рад на неуротским обрасцима и карактерним отпорима захтева оптималан избор интервенције у датом тренутку процеса. Програда интерпретације подразумева примену реконструкције у различитим деловима и нивоима болесничког материјала. Вантрансферне интервенције су незаменљиве због свог утицаја на аналитички процес. У даљем тексту је приказана примена вантрансферних интервенција кроз извод из једног психоаналитичког протокола.

ПРИКАЗ ТЕРАПИЈЕ

Тања је архитекта, стара 29 година, а на психотерапију долази због депресивног расположења, лошег самовредновања, хроничне исцрпљености и малаксалости. У зиму 2000. године јављају се преокупације страхом од самоубиства или напрасне смрти. „... Често ми је падало на памет да могу неконтролисано да наудим себи или другоме. Свесна сам да су то бесмислице, али то пробија.” Тада се јавља психијатру. Наредних годину дана редовно узима преписане лекове, сматра да је та терапија погрешна и време проводи „свесна, али тупа, уз непрестано осећање унутрашњег немира и празнине”. Учи нередовно, полаже два испита и у пролеће 2002. брани дипломски рад с одличном оценом, после чега јој се стање погоршава: осећа се „јадно, празно и екстремно исцрпљено”. Своје стање на почетку психотерапије Тања је описала: „Давно је почело, нагомилало се велико незадовољство... Као кад промашите излаз с аутопута,

па идете у нежељеном смеру... Најрадије бих преспавала почетак терапије.” Договорили смо се да на сесансе долази двапут недељно на по 45 минута.

Са стабилизацијом терапијског савеза у току 32. сесансе у први план избија сепарациона анксиозност, која је најочљивија у дугогодишњој партнерској вези. Тања препознаје депресивност и тугу у светлу усамљености и повезује их с партнерским односом. Уочљив је „расцеп трансфера” на терапеута (приписује му добре особине) и партнера (коме приписује остале особине). Не тумачим трансфер, већ Тањину пажњу усмеравам на осећања која прате њена свакодневна одвајања од партнера, и она убрзо асоцира на прекид партнерске везе пре неколико година и кризу која је потрајала неколико месеци. Присећајући се неизвесности, Тања осећа тугу и нејасну кривицу. Суочена с осећањима која су се ослободила, препознаје своје рационализације, огромну количину енергије коју улаже како би одржала идеализовану слику свог партнера и бес због остављености.

У наредној сесанси, 33. по реду, Тања асоцира на љутњу и осећање кривице јер партнер није дошао кући на време. Примећујем да лакше препознаје своја осећања и да лакше испољава љутњу. Дајем јој подршку да говори о својој љутњи. Тања помиње страх пред неизвесношћу у будућности. Страх од супротстављања протумачио сам јој вантрансферном интервенцијом као страх од одбацивања и самоће. Указала се потреба да то осећање пригодним генетичким интерпретацијама повежемо са забранама да се супротстави родитељима („табу супротстављања”) из детињства. Опаском да оправдано показивање љутње води у напредак у самовредновању и самопоштовању, поткрепио сам њен увид серијом потврда које одговарају горенаведеном тумачењу. Тања је закључила сесансу констатацијом да почиње себе да види у перспективи, закључивши: „Можда излазим из депресије.”

У наредној сеанси Тања говори о свом супротстављању оцу и о покушају да остави пушење, наводећи како у доба протеста пола године није пушила. Каже да је више учествовала у грађанским него у студентским протестима. Интервенишем примедбом да је она сада више грађанин него студент. Тања даље асоцира на старијег брата, за којег је јако везана, који је подржава и умирује (све време интервенишем ћутањем и ово не интерпретирам као трансфер). Прича како је брат служио војску после гимназије, говори о осећањима која прате одвојеност. Суочавам је са тиме. Тања наставља са причом како је брата посећивала у војсци заједно с оцем... „Тек тада, у средњој школи, смогла сам снаге да питам оца где је био кад смо били деца.“ (Развој трансфера препознаје се кроз мушке ликове који искрсавају у овој сеанси.)

На 53. сеанси Тања констатује да не може да побегне од размишљања о родитељима: „...Отац је увек много времена проводио ван куће.“ Ово не интерпретирам као трансфер због одвајања од терапеута, нити вантрансферно, у контексту партнерског односа, већ Тањину пажњу усмеравам на осећања која прате одвојеност. Тања се одмах сећа како је као дете имала напад панике када је остала да спава код баке у центру града. Бака је одменила одсутне родитеље, констатује и примећује да јој је бака увек помагала. Без осврта на очигледно трансферно залеђе, подржавам Тањино повезивање догађаја из садашњости и давне прошлости. Тања се примирује и каже да се с овим сећањима у току сеансе јавио „онај страх“ као у дегињству, описује га као „...нешто неодређено... има везе са самоћом... Тренутно сам покидала везе са тим својим болесним стањем...“ Не интерпретирам отпор, већ интервенишем: „Покидане везе звуче као растајање.“ На крају сеансе Тања примећује: „Плашим се да ће ми се очи отворити и да ћу ствари видети у правом светлу, каква сам ја и какви су моји.“

Наредну сеансу Тања почиње депресивним освртом на своју „обичну, лошу, просечну, српску партнерску везу“. Свесна је „осећања кривице и мржње истовремено“, с којима не може да се избори, и примећује: „Не могу да одговорим на очекивања свих вас.“ Одлучујем се за интервенцију којом ћу да одвојим ту екстернизацију родитељских очекивања, односно трансфер, од објекта трансфера, од терапеута, па питам Тању: „Ко очекује нешто од Вас?“

„Ви, докторе, очекујете. Добро је кренуло, изгледало је као да напредујем. А сада... Однос с Вама ми је у центру пажње. Не могу то да схватим.“ (Дајем јој знак да настави) „...Желим да заспим... Не могу све да причам. Све је упропашћено! ... Шта ја то осећам према Вама?“ (гледа у под, делује јако пометено; следи опис густо набијен опречним емоцијама, праћен мучном гестикацијом и мимиком). На крају констатује да према мени осећа „болест зависности“ („Трансферна неуроza“, сц.). У атмосфери Тањине амбивалентне пометености осећам готово неиздрживу потребу да је умирим, али се одлучујем за интервенцију ћутањем. Тања хвата ваздух и после дубоког удаха наставља: „Знам да је то нешто моје и да то с Вама нема неке везе. Никоје другом не бих могла

све ово да кажем. Плашим се да ћу се јако везати за Вас.“ Подржавам је да настави: „Тања, Ви лепо изнесите своја осећања и добро правите разлику између односа са мном као личношћу и односа са мном као модела за однос и везивање.“ Тања примећује: „Да, али осећања су јака.“ Повезујем: „Јесу, осећања су ту одраније, само су се сада покренула и усмерила према мени. Без терапијског односа са мном та осећања се не би испојила.“ Тања: „Знам, то је тај трансфер, само је много јако то што осећам. Не умем то да опишем, измиче ми... Када ће то да прође?“ Интервенишем: „Брже прође када се препозна и када се о томе говори.“ Тања: „Откуд ми толико супротних ствари одједном?“ Повезујем: „То су искуства која носите у себи. Ви сте препознали изузетно снажне и међусобно супротстављене емоције. И храбро сте проговорили о томе. Ко ствари назива правим именом на путу је да оздрави. Трансфер који препознајете у односу са терапеутом је опште место и важна станица на Вашем путу ка оздрављењу. Енергија коју сте досад улагали у поимање односа с родитељима наједном се ослободила. Као у хемији, када се валенце ослободе и начине до тада везан инертни елемент реактивним. Трансфер и терапијски однос су средства преко којих можемо да дођемо до увида о себи.“

У сеансама које су следиле успешно смо препознавали пређашње ситуације, искуства и екстернизације односа који су оживљавали у аналитичкој ситуацији. Тања је лакше испољавала емоције и слободније говорила о њима. Њене трансфере смо проживљавали, препознавали, именовали и повезивали са прошлосту. Убрзо је приметила: „Здравија сам и не плашим се да ћу да умрем или да полудим. Научила сам да се браним. Радим у струци. Не правим од партнерске везе нешто чега нема. Мислим својом главом и осећам својим срцем.“ Најавила је скоро пресељење у своје домаћинство, а ја сам, не тумачећи отпоре, искористио прилику да нагостим могућност промене сетинга на једну сеансу недељно, да бих олакшао завршетак терапије.

Ускоро се Тања са партнером преселила у засебно домаћинство. У наредним сеансама (после 60. сеансе) често није било јасно да ли говори о оздрављењу или о пресељењу: „...Нови стан треба испунити намештајем, све је веома пространо и светло...“ Мешале су се историјске и актуелне улоге родитеља са догађајима из прошлости и свакодневним догађајима. То смо лако повезивали са флукуацијама унутар аналитичке ситуације, с актуелном сепарацијом од родитеља због пресељења и са детињим искуствима одвајања, али и трансферно, са покушајем да овладава током терапије, која се ближила крају. На махове су извирали сећања и снови, такви и у толикој мери да је било јасно како су у функцији отпора према најављеном завршетку терапије, али је Тањин афекат бивао адекватнији, деловала је здравије и бивала све самосталнија. Понекад се чинило да прича о баки има значење Виникотовог прелазног феномена: „Захвална сам баки, довољно је поживела док нисам одрасла.“ Препричавала је типичне снове: „Одједном сам на улици, смркава се. Правим компјутерску анимацију, на тамном екрану појављује се сунце. Свиће, екран постаје плав. Седим

у просторији пуној компјутера. Куцам на тастатури и гледам интро једне игрице: Заробљена принцеза у замку. Моји родитељи седе сами за столом, некако су сићушни, стари, оронули. То није наш стан, то је нека барака. Одједном, ту је наочит мушкарац са дугом косом (описује свог терапеута!). Гледамо се, не познајем га. Прилази, пружа ми руку... не идем с њим. Не бих да преварим мужа. Али, мог мужа нигде нема. На крају ипак идем низ булевар са тим човеком." Тања је знала: „Сан је на бруталан начин смеисти моје родитеље и супруга на своје место. Очигледно је ово моје лично пресељење, низ булевар. Компјутер на којем радим је психотерапија. Добро је што се сан завршио свитањем." Поменули смо и заточену принцезу, али непознатог мушкараца нисмо коментарисали.

После осамдесете сеансе сретали смо се једном недељно. Фокус интерпретација је био на спољашњој реалности, паралелно са прорадом увида. Тања се, због отпора и трансфера, осећала „и прихваћено и одбачено”, а осећање сигурности из детињства које је повезала с баком прокоментарисала је: „Изгледа да се у животу ситуације мењају, а осећања су стандардна.” Целовита интерпретација и овде је била од користи: „Осећања се јављају у контексту ситуације. Ви препознајете бакину подршку у себи. Бака је оличење родитељске помоћи и у одсуству родитеља. Сада се то осећање јавља као синоним за Вашу унутрашњу сигурност у свакој ситуацији, расположењу или амбијенту када успешно превладате сепарацију.”

У сеансама које су следиле Тања је све развојније повезивала осећање унутрашње сигурности и подржаности с аналитичком ситуацијом: „Прихватам себе и друге. Моја осећања су и даље ту, али им нисам онолико подложна. Ослањам се на своја осећања. Ипак, чини ми се да још није тренутак за прекид терапије.”

На једној од последњих сеанси у сетингу једном недељно Тања препричава сан: „Налазим се са братом у родитељској кући у којој сам одрасла. Стан је пун воде, неко нам скреће пажњу на под. То није ни под, ни дно реке, већ нешто између. Нешто се сјаји на дну... То је сада дубок базен. Зароним, изроним и изнесем нешто налик на сребро. Кажем брату: 'Да овде нема воде, никада ово не бих открила.' Одједном, нема више воде. Ту су сада плочице. То што сам донела светлуца и помера се као лоптица живе, као жива из термометра. Много ситних светлуцавих капљица помаља се на спојевима плочица на поду и као да се спајају. Узимам усисивач; то је пре некакав 'уједињивач живе'. Укућани леже, њих то не занима, а ја уједињујем живу, спајам ситне лоптице у крупне комаде. Стан је препун живе. Јесте ли гледали 'Терминатора'? Ту има сцена у којој се онај разбијени човек од течног метала уједини у једну целину па онда трчи да се коначно обрачуна с непријатељем. Сада знам да сам се ја тако ујединила. Као дете гледала сам како мој отац (стоматолог, сц.) меша амалгам и пуни њиме шупљину зуба пошто је одстриано каријес и излечио зуб. А ја... Што више уједињујем живу, све је више налазим на другим местима. Сан је јасан по себи, сан је илустрација моје анализе и моје синтезе. Постоји ту и оно алхемијско: жива је уједињење

противречног у комплетну личност... Мислим да адекватно тумачим сан..." Нисам имао шта да додам на ова Тањина опажања.

Коментар

Пре него што ћемо да пређемо на двонедељне сеансе, Тања је приметила: „Ја сам оздравила, али Ви и ја нисмо равноправни. Ви мене познајете, а ја Вас не. Непријатно ми је што сам тако разоткривена пред Вама. Ипак, кад све саберем и одузем, кроз ову терапију сам пронашла и освојила оно осећање сигурности из детињства.” Тања је асоцирала на Ташмајдан и на Пету гимназију, као на место свог одрастања, жалосно констатујући како је „архитектонска целина некадашњег Ташмајдана затворена за даље реконструкције.” Ову констатацију је било излишно повезивати са завршавањем психотерапије. Приметио сам да смо у току ових стотинак сеанси прошетали „оним некад и овим сад” Ташмајданом. Растали смо се са договором за термин наредне сеансе: у понедељак за две недеље.

ДИСКУСИЈА

У овом раду приказана је употреба вантрансферних интервенција у психоаналитичкој психотерапији кроз извод из протокола дистимичне болеснице. Анализа трансфера има главно место у психоаналитичкој пракси. Трансфер је посебна илузија која представља скривено понављање односа према значајној личности из прошлости или екстернализацију унутрашњих односа објеката у складу са садашњим тренутком и особом према којој је ово усмерено [1]. Трансфер је носилац динамике, оквир и средство за разумевање и тумачење односа, процеса и психопатологије [2, 3].

Човек истовремено живи у два слојевитим реалностима, у материјалном свету и у свом душевном свету [4]. Разумевање стварности ван аналитичке ситуације значајан је део психоаналитичког процеса [5-7]. Искуства у практичном раду са вантрансферном интерпретацијом и рад у вантрансферној сфери слабо су приказивани у стручној литератури, како код нас, тако и у свету [5, 8]. Вантрансферне интервенције су оне којима терапеут болеснику приближава, појашњава и тумачи мање трансферне аспекте односа према терапеуту и другима или болесников трансфер на друге објекте. Вантрансферне интервенције се више односе на спољашњу реалност болесника него на његову психичку реалност или фантазију [9]. Вантрансферна сфера је значајан извор објашњења која се тичу трансфера [6, 10]. У аналитичкој ситуацији немогуће је ослонити се на трансфер без уважавања утицаја текућих конфликта и спољашње стварности и без реконструкције прошлости у којој је трансфер укорењен [3]. Вантрансферне интервенције се примењују да би се трансфер разумео и разрешио [5], а често се користе у обради трауматских искустава [5, 8] и у анализи карактерног трансфера [11, 12]. Значај интерпретације

у вантрансферној сфери нараста с озбиљношћу и су-
ровошћу патологије [11, 13].

Болесников материјал је увек вишеструко детер-
минисан и није га лако интерпретирати [2]. Процес
интерпретирања треба да буде целовит и повезан и
са текућом аналитичком ситуацијом и са вантран-
сферним материјалом, јер су засновани на истим од-
носима објеката, конфигурацијама и структури бо-
лесника [14]. Целовита интерпретација обједињује
значај свих нивоа које нуди болесников материјал:
инфантилни конфликт, садашњи конфликт и тран-
сфер. Целовита интерпретација једнако уважава ана-
литичку ситуацију, спољашња збивања и прошлост
болесника [15, 16]. Комплементарна поља трансфер-
них и вантрансферних односа захтевају оптималан
избор интервенције у датом тренутку [16, 17]. Психо-
терапеут треба да препозна и свој лични допринос
болесниковој трансферној димензији [18]. Адекват-
но примењене интервенције воде у успешно прила-
гођавање и дају развојне помаке у животу болесника
[19, 20], па се одређени аспекти његовог живота ре-
конструишу готово у потпуности [21].

ЗАКЉУЧАК

У аналитичкој ситуацији психотерапеут сагледа-
ва и разумева истовремено прошлост и садашњост,
реалност и фантазију, трансфер и контратрансфер.
Нема „краљевског пута” за аналитичку интерпрета-
цију. Генетски корени конфликта налазе се у домету
експлорационих техника и средстава анализе. Ван-
трансферне интервенције, укључујући генетску ин-
терпретацију и реконструкцију, често се користе у
обradi трауматских искустава у вези с реакцијама
годишњице. Рад на неуротским обрасцима и карак-
терним отпорима захтева оптимални избор интер-
венције у датом тренутку аналитичког процеса. Рад
интерпретације води ка реконструкцији прошло-
сти. Прорада подразумева примену реконструкције
у различитим деловима и нивоима болесниковог ма-
теријала. Вантрансферне интервенције су есенцијал-
на категорија интервенције и незаменљиве су због
свог учинка на аналитички процес.

ЛИТЕРАТУРА

1. Sandler J. Reflections on some relations between psychoanalytic concepts and psychoanalytic practice. *Int J Psychoanal* 1983; 64:34-45.
2. Haesler L. Relationship between extratransference interpretations and transference interpretations: a clinical study. *Int J Psychoanal* 1991; 72:463-77.
3. Karson B, Widener A. Repressed memories: Avoiding the obvious. *J Psychoanal Psychol* 2001; 18:161-4.
4. Joseph B. Transference: The total situation. *Int J Psychoanal* 1985;66:447-54.
5. Blum HP. The reconstruction of reminiscence. *J Am Psychoanal Assoc* 2000; 47: 1125-44.
6. Halpert E. The value of extratransference interpretation. *J Am Psychoanal Assoc* 1984; 32:137-46.
7. Sandler J, Sandler AM. The past unconscious, the present unconscious and interpretation of the transference. *Psychoanal Q* 1984; 4:367-99.
8. Blum HP. The position and value of extratransference interpretations. *J Am Psychoanal Assoc* 1983; 3:587-618.
9. Blum HP. Reconstruction in Psychoanalysis: Childhood Revisited and Recreated. New York: International Universities Press; 1994. p.34-8.
10. Leites N. Transference interpretations only? *Int J Psychoanal* 1977; 58:275-87.
11. Kernberg OF. An ego psychology-object relations theory approach to the transference. *Psychoanal Q* 1987; 56:197-221.
12. Sandler J. Internal object relations. *J Am Psychoanal Assoc* 1990; 38:859-80.
13. Gray P. The nature of the therapeutic results of psychoanalysis. *J Am Psychoanal Assoc* 1990; 38:1083-97.
14. Etchegoyen H. Psychoanalysis: Instances and Alternatives of the Interpretative Work. *Metapsychology of Interpretation*. London: Karnac books; 2002. p.378-416.
15. Etchegoyen H. Psychoanalysis: Instances and Alternatives of the Interpretative Work. *Types of Interpretation*. London: Karnac books; 2002. p.417-32.
16. Etchegoyen H. Psychoanalysis: Instances and Alternatives of the Interpretative Work. *Interpretative styles*. London: Karnac books; 2002. p.455-94.
17. Etchegoyen H. Psychoanalysis: Instances and Alternatives of the Interpretative Work. *Mutative Interpretation*. London: Karnac books; 2002. p.433-54.
18. Brenner C. Countertransference as compromise formation. *Psychoanal Q* 1985; 54:155-63.
19. Settlage C. The therapeutic process and developmental process in restructuring of object and self constancy. *J Am Psychoanal Assoc* 1993; 41:473.
20. Stern DN, Sander LW, Nahum JP, et al. Non-interpretive mechanisms in psychoanalytic therapy: The something more than interpretation. *Int J Psychoanal* 1998; 79:903-21.
21. Stone L, Halpert E. The value of extratransference interpretation. *J Am Psychoanal Assoc* 1984; 32:137-46.

REVIEW OF THE EXTRATRANSFERENCE INTERVENTION PRACTICE IN THE PSYCHOANALYTIC PSYCHOTHERAPY

Boris R. JOJIĆ

Institute of Psychiatry, Clinical Center of Serbia, Belgrade

ABSTRACT

The transference analysis takes the central position of the work in psychoanalytic psychotherapy. The work in extratransference sphere and experience in practical work with extratransference interventions are not often reported in expert literature. Extratransference sphere includes less transferring relation to the psychotherapist, transference on the other objects, or may refer to the external reality rather than the psychic reality or fantasy. In our illustration, we gave emphasis to extratransference interventions. Application of genetic interpretation and reconstruction were demonstrated as well, which can restore and establish connections between past and present, in order to understand influences of the past and current reality, and helping us to resolve infantile conflicts. Interpretation of extratransference situations is an important part of the analytical work and it is the essential category of interpreta-

tion. Analytic understanding should include transference and extratransference spheres, fantasy and reality, past and present. Working with neurotic patterns and character resistance needs an optimal choice of intervention in a given moment of analytic process. Extratransference interventions are the essential category of intervention, irreplaceable for their effectiveness in analytic process.

Key words: transference; interpretation; psychoanalytic psychotherapy; extratransference intervention

Boris R. JOJIĆ
Institut za psihijatriju
Klinički centar Srbije
Pasterova 2, 11000 Beograd
E-mail: faustus33@ptt.yu